

Стала економіка

УДК 330.3:330.3:338.2

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14942435>

Вплив соціально-гуманітарних трансформацій на економічну безпеку системи закладів вищої освіти України

Бреус Світлана Василівна

Доктор економічних наук, Професор, Професор кафедри менеджменту та маркетингу, Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», бульв. Академіка Вернадського, 16-в, м. Київ, 03115, Україна, breus.sv21@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0624-0219>

Чайка Антон Володимирович

Аспірант, спеціальність 051 Економіка, Кафедра економіки, фінансів та обліку, Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», бульв. Академіка Вернадського, 16-в, м. Київ, 03115, Україна, avch.9964@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-7046-587X>

Прийнято: 12.02.2025 | Опубліковано: 25.02.2025

***Анотація.** Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій щодо оцінювання впливу соціально-гуманітарних трансформацій суспільства на економічну безпеку системи закладів вищої освіти України в умовах повномасштабної війни. У процесі дослідження акцентовано увагу на доцільності проведення комплексного аналізування аспектів суспільного життя у стані соціально-гуманітарних трансформацій, визначенню характеру їх впливу на стійкість системи закладів вищої освіти та рівень її економічної безпеки.*

Методи, на яких базувались результати дослідження та слугували у якості підтвердження їх достовірності належали до загально наукових та спеціальних методів: логічний, теоретичного узагальнення, індукції, дедукції, порівняльного аналізу, структурно-функціонального аналізу, метод прогнозування. Сукупність цих методів дала підстави для використання системного підходу до оцінювання впливу соціально-гуманітарних трансформацій суспільства на економічну безпеку системи закладів вищої освіти України.

Результати свідчать, що вимушені соціально-гуманітарні трансформації, спричинені війною, впливають на всі аспекти суспільного життя, включно з загальносвітовими тенденціями та трендами у вітчизняній сфері вищої освіти з урахуванням низки чинників впливу на неї, основними з яких є: демографічні, ринкові, культурні, соціальні, інфраструктурні, міжнародні. Визначено найбільш вагомі ризики, що є критичними для економічної безпеки системи закладів вищої освіти та низку позитивних змін.

Висновки: у результаті проведеного дослідження окреслено комплекс заходів для забезпечення життєздатності системи закладів вищої освіти в умовах повномасштабної війни. Сформовано та поступово доведено гіпотезу про те, що реалізація цих заходів сприятиме мінімізації негативних наслідків трансформаційних процесів та підвищенню рівня стійкості вищої освіти України та економічної безпеки системи закладів вищої освіти. Перспективи подальших розвідок за проблематикою дослідження полягають у оцінюванні ефективності запропонованих заходів та розроблення удосконаленого науково-методичного підходу до забезпечення економічної безпеки системи закладів вищої освіти в умовах війни та у період післявоєнного відновлення економіки України.

Ключові слова: система вищої освіти, демографічні зміни, цифровізація освіти, економічна безпека системи ЗВО, міжнародна співпраця, фінансова стійкість, соціально-гуманітарні трансформації.

The impact of socio-humanitarian transformations on the economic security of the Higher Education Institutions in Ukraine

Svitlana Breus

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management and Marketing, European University, Private Higher Education Establishment "European University", 16V Akademika Vernadskoho Blvd., Kyiv, 03115, Ukraine, breus.sv21@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0624-0219>

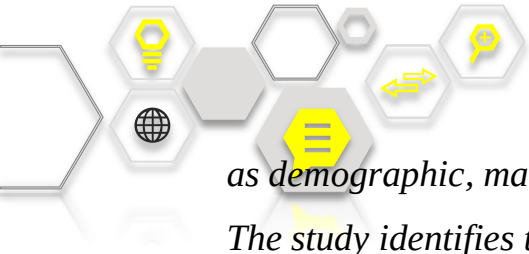
Anton Chaika

Postgraduate Student, Department of Economics, Finance and Accounting, European University, Private Higher Education Establishment "European University", 16V Akademika Vernadskoho Blvd., Kyiv, 03115, Ukraine, avch.9964@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-7046-587X>

Abstract. *The **purpose** of the study is to substantiate and develop practical recommendations for assessing the impact of socio-humanitarian transformations on the economic security of Ukraine's higher education system under full-scale war. It emphasizes the necessity of a comprehensive analysis of social life aspects, identifying their influence on the resilience of higher education institutions and their economic security.*

*The **methods** applied in the study included logical analysis, theoretical generalization, induction, deduction, comparative analysis, structural-functional analysis, and forecasting. Their application enabled a systematic approach to assessing the impact of socio-humanitarian transformations on the economic security of Ukraine's higher education system.*

*The **results** indicate that forced socio-humanitarian transformations caused by the war affect all aspects of social life, including global trends and developments in Ukraine's higher education sector, considering various influencing factors such*

as demographic, market, cultural, social, infrastructural, and international aspects. The study identifies the most significant risks critical to the economic security of the higher education system, along with a range of positive changes.

*The **conclusions** of the study outline a set of measures to ensure the viability of the higher education system under full-scale war conditions. The hypothesis that implementing these measures will help minimize the negative effects of transformation processes and enhance the resilience of Ukraine's higher education and the economic security of its institutions has been formulated and gradually substantiated. Future research prospects lie in evaluating the effectiveness of the proposed measures and developing an improved scientific and methodological approach to ensuring the economic security of higher education institutions during wartime and the post-war economic recovery of Ukraine.*

Keywords: *higher education system, demographic changes, digitalization of education, economic security of the Higher Education Institutions, international cooperation, financial stability, socio-humanitarian transformations.*

Постановка проблеми. З 24 лютого 2022 року, повномасштабна російсько-українська війна спричинила значні соціально-гуманітарні трансформації, що справили суттєвий вплив на всі аспекти життєдіяльності суспільства загалом та окремих її сфер включно зі сферою вищої освіти. Руйнівний вплив на систему вищої освіти відбувся через численні людські втрати, масштабні руйнування інфраструктури, демографічні переміщення, скорочення кваліфікованого науково-педагогічного та педагогічного персоналу, зниження попиту на освітні послуги та супутні події, що прямо вплинули на якість вищої освіти та опосередковано, але відчутно на рівень економічної безпеки системи закладів вищої освіти (ЗВО) як провідників інновацій та центрів знань (вони частково виконують функції сателітів для розвитку системи вищої освіти загалом), зважаючи на те, що сама вища освіта є ключовою у формуванні інтелектуального потенціалу нації.

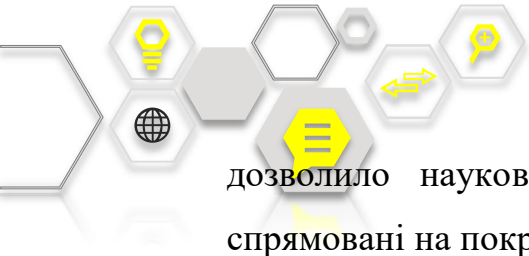
Забезпечення економічної безпеки ЗВО є надважливим завданням яке потребує розробки нових підходів до адаптації освітньої системи у відповідь на виклики повномасштабної війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти щодо визначення векторів розвитку вищої освіти у контексті окреслення напрямів соціально-гуманітарних трансформацій суспільства з урахуванням їх впливу на економічну безпеку системи ЗВО розглянуто у працях великої кількості авторів. Зокрема, у наукових працях останніх років велика увага приділяється оцінці впливу окремих аспектів соціально-гуманітарних трансформацій на економічну безпеку ЗВО в умовах накопичення негативних наслідків повномасштабної війни:

- Гриник О. І. та Сисоєва І. М. [1, с. 3] розглядали можливість використання системного підходу й виокремили такі аспекти соціально-гуманітарних трансформацій: поглиблення фінансової нерівності населення, погіршення забезпечення основних соціальних потреб, ріст відсотка населення у фінансовій скруті. Автори запропонували комплекс заходів для аналізу стану економічної безпеки ЗВО і розробили методичні рекомендації;

Однак, зазначений підхід не є масштабний з точки зору охоплення усіх важливих стандартів й не враховано у повній мірі можливість стимулювання попиту на освітні послуги, забезпечення належного рівня захисту, відновлення пошкодженої інфраструктури та створення умов для енергонезалежності закладів вищої освіти й це може призвести до зниження ефективності та практичності цінностей запропонованих рекомендацій, що, у свою чергу, вплине на їхню здатність сприяти довгостроковій стабільності та розвитку системи вищої освіти.

- Сідлецький С. І. та Шандар А. М. [2, с. 4–6] виділили ризики, що впливають на функціонування вищої освіти (безпекові, організаційно-технічні, кадрові, фінансові, соціально-економічні та політико-правові) з використанням методів класифікації, моделювання та прогнозування, що

дозволило науковцям визначити пріоритетні напрями розвитку освіти, спрямовані на покращення її поточного та майбутнього стану;

- Захарін С. В. [3, с. 87] розглядав основні виклики для вищої та фахової передвищої освіти з фокусом на стан інфраструктури та кадровий склад з класифікацією їх за групами: пошкодження та руйнування інфраструктури, втрата кадрів, зниження державного замовлення, звуження бази для навчальних практик, помилки в управлінні;

- Савченко В. Ф., Маклюк О. В. [4, с. 6–7] провели аналізування відставання у підготовці здобувачів вищої освіти за деякими спеціальностями, результативність навчання за освітніми програмами їх лише погіршується протягом років й наголосили на нагальній необхідності виправлення ситуації як запоруки підтримання під час війни економіки України;

- Латик Н., Саковець Н., Санайко А. [5, с. 54–55] провели дослідження усіх аспектів використання в освітніх практиках дистанційного навчання з виділенням його переваг та недоліків. Розроблені рекомендації для підвищення мотивації здобувачів освіти під час дистанційного навчання.

- Продан В. І. [6, с. 131] проаналізував досвід країн, які перебували або перебувають у стані війни і окреслив ефективні підходи по забезпеченню доступу до освіти: створення мобільних навчальних груп, організація занять в укриттях, впровадження дистанційного навчання, підтримка гуманітарних організацій і адаптація освітніх програм до нових умов.

- Метеленко Н., Нікітенко В., Васильчук Г., Коганов Ю., Воронкова В. [7, с. 129–130] досліджували окремі аспекти цифрової трансформації освіти у ракурсі стратегічних реформ сфери освіти й зазначали, що нові технології, такі як штучний інтелект, 5G, блокчейн та Великі дані стають основою для створення високоякісного освітнього середовища (віртуальні лабораторії та розумні класи). Хоча у дослідженні проведено ґрунтовний аналіз широкого спектра технологій для цифровізації освіти, бракує системної оцінки їхнього пріоритетного впливу.

- Нижник В., Нижник І., Лисак В. [8, с. 11] розробили структурну модель механізму підвищення економічної безпеки ЗВО, запропонували алгоритм оцінки її інтегрального показника й надали перелік заходів для зміцнення економічної безпеки: покращення якості освітнього процесу, підвищення рейтингів ЗВО, активізація залучення допомоги, підвищення кваліфікації персоналу.

Зважаючи на проведені дослідження наукових надбань авторів, слід зазначити нагальною в умовах повномасштабної війни є потреба подальшого вивчення механізмів адаптації ЗВО до викликів сьогодення, що дозволить створити нові підходи до управління економічною безпекою закладів вищої освіти, враховуючи соціально-гуманітарні трансформації, спричинені наслідками російської агресії проти України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим результатам авторів, слід зазначити, що у контексті дослідження та оцінювання впливу соціально-гуманітарних трансформацій на економічну безпеку системи закладів ЗВО, недостатньо розглянутими є низка аспектів й це зумовлює потребу у проведенні поглиблених досліджень за даною проблематикою, як то: відсутність комплексного аналізу взаємодії соціально-гуманітарних трансформацій суспільства й економічних, безпекових, методологічних, психологічно-адаптаційних, кадрових та міжнародних аспектів розвитку системи ЗВО та спільного впливу унаслідок цього на стабільність її функціонування в умовах війни та післявоєнного відновлення; питання адаптації освітніх програм до змін ринку праці в умовах війни – існують праці, які висвітлюють вплив війни на демографічні та соціальні аспекти, однак відсутність розробленої стратегії, що дозволяла б поєднувати ці зміни із потребами ринку праці в подібних умовах, особливо у контексті нових вимог до професійних компетенцій випускників; проблема відновлення пошкодженої інфраструктури ЗВО – переважна кількість досліджень не оминає ці питання у своїх публікаціях, але відсутні комплексні механізми фінансування та технологічного забезпечення

цього процесу й особливо актуальним залишається питання інтеграції відновлювальних заходів із забезпеченням енергонезалежності закладів вищої освіти; недостатньо уваги приділено впливу гуманітарних організацій та міжнародної допомоги на економічну безпеку системи ЗВО, хоча й в окремих дослідженнях цей аспект розглядається, відсутність системного підходу до оцінювання ефективності такої співпраці та її впливу на довгострокову стабільність системи освіти підтверджує доцільність проведення поглиблених досліджень у цій сфері; недостатньо розкритими залишаються питання забезпечення кадрової стабільності у ЗВО – наявні дослідження переважно фокусуються на проблемі відтоку кваліфікованих кадрів з цієї сфери, однак відсутні конкретні рекомендації щодо створення умов для повернення фахівців, які виїхали, та мотивації нових кадрів до роботи у системі освіти; оцінювання економічних ризиків унаслідок соціально-гуманітарних трансформацій – сучасні підходи часто обмежуються загальними оцінками, не враховуючи у повній мірі специфіку функціонування окремих ЗВО у тих чи інших регіонах.

Зазначене підтверджує доцільність оцінювання впливу напрямів соціально-гуманітарних трансформацій суспільства на економічну безпеку системи ЗВО й відповідне розроблення рекомендацій щодо зниження їх негативного впливу з акцентуванням при цьому на практичних аспектах забезпечення стійкості освітнього процесу в умовах повномасштабної війни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій щодо оцінювання впливу соціально-гуманітарних трансформацій суспільства на економічну безпеку системи закладів вищої освіти України в умовах повномасштабної війни. У процесі дослідження акцентовано увагу на доцільності проведення комплексного аналізування аспектів суспільного життя у стані соціально-гуманітарних трансформацій, визначенню характеру їх впливу на стійкість системи закладів вищої освіти та рівень її економічної безпеки.

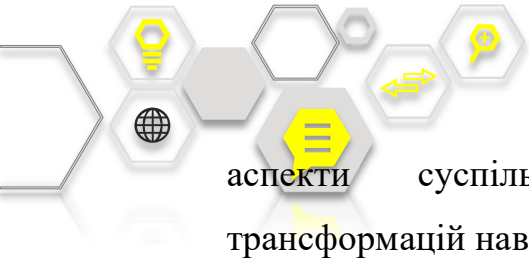
Основними завданнями статті є:

- аналізування аспектів суспільного життя в умовах війни, й пов'язаних з нею соціально-гуманітарних трансформацій;
- визначення характеру впливу аспектів суспільного життя на економічну безпеку системи ЗВО;
- розроблення заходів забезпечення життєздатності системи ЗВО під час повномасштабної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна (соціально-гуманітарна) трансформація це процес глибинних змін у суспільстві, який не має заздалегідь визначеної мети, особливо якщо викликаний природною еволюцією або несподіваними змінами (Головаха Є. виокремлює чотири основні типи трансформацій [9, с. 27–28]):

- природні є поступовим процесом визрівання соціально-економічних умов, зміни відбуваються у процесі еволюції інституцій, цінностей та норм, але поза радикальним зовнішнім втручанням;
- відновлено природні – повернення до природного розвитку після перерв внаслідок соціальних чи політичних ексцесів шляхом відновлення демократичних практик та економічної стабільності;
- волюнтарні як цілеспрямовані зміни, ініційовані політичною чи економічною елітою й спрямовані на створення нових соціально-економічних умов унаслідок радикальної зміни інституцій та норм;
- вимушені є раптовими трансформаціями, викликаними кризовими чи непередбаченими подіями й потребують швидкої адаптації суспільства через перегляд економічних, соціальних та політичних основ.

В умовах повномасштабної війни українське суспільство опинилось у вимушених соціально-гуманітарних трансформаціях, що охоплюють такі аспекти суспільного життя як: демографія, трудові відносини, культура та суспільні цінності, освіта, соціальна рівність, соціальний захист, інфраструктурна та екологічні сфери та міжнародна допомога (вплив на ці

аспекти суспільного життя вимушених соціально-гуманітарних трансформацій наведений у табл. 1).

Таблиця 1

Аспекти суспільного життя під впливом трансформацій

Аспекти суспільного життя	Прояв сили впливу на них вимушених соціально-гуманітарних трансформацій
Демографія	Масова міграція: станом на 16.01.2025 р. по всьому світу було зафіксовано 6,9 млн осіб біженців з України [10]. Зміни у віковій структурі: станом на 30.11.2024 р. у Європейський Союз разом з батьками виїхали 1,3 млн дітей віком до 17 років, що призводить до негативних змін у структурі населення і у майбутньому може призвести до зменшення кількості населення працездатного віку й зростання демографічного навантаження на доросле населення [11]. Зниження народжуваності: за даними Мін'юсту в Україні у 1 (першому) півріччі 2024 р. скоротилась кількість народжених порівняно з відповідними періодами 1 (першого) півріччя 2023 р., 2022 р. та 2021 р. (88 тис. проти 97 тис., 106 тис. та 133 тис. відповідно) [12].
Трудові відносини	Звуження ринку праці: у 2023 році порівняно з 2021 р. відбулось зменшення кількості трудових ресурсів віком від 15 до 70 років більше ніж на 25% й майже половина цього була забезпечена міграційними процесами як у середині країни, так і за її межами, при цьому вплив мобілізації був значно меншим [13, с. 26]. Адаптація до дистанційної роботи: це було характерних для багатьох сфер економіки і стимулювало розвиток цифрових компетенцій [14, с. 26]. Зростання зайнятості у військовій та оборонній сферах [15].
Культура та суспільні цінності	24.02.2022 р. розпочалась консолідація суспільства, зростання патріотизму, солідарності та взаємодопомоги [16, с. 56]. Ревізія національної ідентичності: зростає значення української мови, як основи для забезпечення можливості існування нації, народу, держави [17, с. 29–30]. Відмова від проросійських наративів: станом на 2024 р. проросійський наратив зберігся тільки у закордонному інформаційному просторі [18, с. 4].
Освіта	Перехід до дистанційного навчання: події останніх років змусили викладачів адаптувати освітній процес до цифрового формату [19, с. 82]. Переорієнтація навчальних програм: в освіті виник акцент на всебічне врахування цифрової компетентності [20, с. 14]. Вплив міграції на освітній процес: зменшення кількості здобувачів освіти, зокрема вищої у певних регіонах пов'язане з міграцією (4,6 млн осіб мали статус ВПО на початок 2025 р.) [21].
Соціальна рівність	Втрата доходів: станом на квітень 2024 р. доходи населення України суттєво знизились – частка домогосподарств із дуже низькими доходами (менше 3000 грн на місяць на одну особу) зросла з 21% до 30%, тоді як частка домогосподарств із доходом

	понад 10 000 грн зменшилася з 16% до 10% [22, с. 2]. Зростання навантаження на соціальні фонди: упродовж перших 9 місяців 2024 р. Пенсійний Фонд України здійснив виплату пенсій на загальну суму 547 млрд грн, що перевищує аналогічний показник за відповідний період 2023 року (500 млрд грн) [23]. Посилення гендерного дисбалансу: після початку повномасштабного вторгнення жінки частіше освоювали нові професії, станом на листопад 2024 році жінки створили 155 тис. нових ФОПів – 61% від їх загальної кількості [24].
Соціальний захист	Збільшення потреб у гуманітарній допомозі: протягом 11 місяців 2024 року в Україні 8 мільйонів осіб отримали хоча б один вид гуманітарної допомоги [25]. Адаптація соціальної політики: після початку повномасштабної війни уряд, спрямовував ресурси на підтримку внутрішньо переміщених осіб, спрощення доступу до соціальних послуг та цифровізацію і зменшив допомогу з безробіття для стимуляції працевлаштування і заохочення до повернення [26 с. 26]
Інфраструктурна та екологічна сфери	Руйнування інфраструктури: станом на початок 2024 р. прямі збитки від руйнувань закладів освіти становили 6,8 млрд доларів США, унаслідок бойових дій було зруйновано 380 та пошкоджено 3 429 об'єктів освітньої інфраструктури [27, с. 9]. Загроза екології: станом на кінець 2024 р. збитки екології оцінювалися в 71 млрд доларів США [28].
Міжнародна допомога	Гуманітарна підтримка: відповідно до стратегії ООН на 2025 рік діяльність УВКБ ООН в Україні зосереджена на забезпеченні юридичної, психологічної, фінансової, житлової, гуманітарної допомоги та сприянню соціальній інтеграції [29, с. 10–11]; Розширення міжнародного партнерства: з початку 2024 р. для України доступні такі програми ЄС: Life, Horizon Europe, ERASMUS, Єдиний ринок, Креативна Європа, Цифрова Європа, Механізм «Сполучення Європи», EU4HEALTH і Механізм цивільного комплексу [30, с. 2]

Джерело: сформовано за результатами власних досліджень з урахуванням даних [10-30, с.2]

На основі даних табл. 1 слід зазначити, що ці зміни носили негативний характер, однак з точки зору оцінювання впливу з урахуванням перспектив розвитку економіки держави, окремі аспекти можна назвати умовно позитивними у довгостроковій перспективі змін. Так, позитивними напрямками змін аспектів суспільного життя як наслідку вимушених соціально-гуманітарних трансформацій слід вважати ситуації, коли у результаті соціально-гуманітарних трансформацій відповідні аспекти суспільного життя не лише не погіршуються порівняно зі станом до початку повномасштабної війни, а навпаки отримують зовнішні та внутрішні імпульси розвитку у

напрямі покращення, негативними напрямками змін аспектів суспільного життя доцільно вважати ситуації, коли у результаті соціально-гуманітарних трансформацій відповідні аспекти суспільного життя не лише погіршуються порівняно зі станом до початку повномасштабної війни, але і отримують руйнівні зовнішні та внутрішні імпульси, що призводять до прояву ознак кризи та виникнення кризових ситуацій.

Аналізування аспектів суспільного життя як наслідку вимушених соціально-гуманітарних трансформацій дало підстави для формування гіпотези про те, що реалізація різних за природою процедур для зменшення ризиків та загроз в економічній сфері та загалом життєдіяльності суспільства, що справляє вплив на рівень економічної безпеки системи ЗВО, унаслідок таких трансформацій, викликаних безпрецедентним за розмірами, масштабами впливу та кількістю жертв збройної російської агресії сприяє виникненню стану, який можна охарактеризувати як дихотомія (з обмовками щодо кількості сторін прояву його), а зважаючи на майбутній результат унаслідок розроблення та реалізації заходів впливу на його основні ознаки та досягнення загального стану рівноваги, фінансової стійкості та стабільності соціально-економічної системи загалом та підвищення рівня економічної безпеки системи ЗВО.

Для дослідження впливу аспектів суспільного життя на економічну безпеку системи ЗВО України важливо проаналізувати: характер цих впливів (негативний та умовно позитивний), який вплив превалює по кожному з аспектів й ступінь загрози для економічної безпеки системи ЗВО України й здійснити прогнозування характеру цих впливів та можливості посилення або зникнення у короткостроковій перспективі, що надасть необхідне бачення ситуації у ретроспективі для корегування у майбутньому необхідних дій для підсилення позитивного впливу та мінімізації негативного.

В умовах повномасштабної війни та вимушених соціально-гуманітарних трансформацій кожен з аспектів суспільного життя демонструє і позитивні, і

негативні напрями впливів на економічну безпеку системи ЗВО, аналізування яких наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Напрями впливу аспектів суспільного життя на економічну безпеку ЗВО

Аспекти суспільного життя	Умовно позитивний вплив	Негативний вплив
Демографія	1. Повернення молоді з міжнародним досвідом отримання освітніх послуг в Україну є стимулом для розвитку інтеграційних процесів щодо впровадження кращих практик у освітній процес	1. Від'їзд молоді за кордон та внутрішнє переміщення призводять до зменшення кількості здобувачів вищої освіти у поточний період часу. 2. Зменшення рівня народжуваності сприяє виникненню ризику зменшення кількості потенційних здобувачів вищої освіти
Трудові відносини	Відсутній	1. Міграція та мобілізація поглиблює нестачу кадрів. 2. Зростання трудового навантаження на викладачів та адміністрацію системи ЗВО
Культура та суспільні цінності	1. Посилення інтересу до української культури та історії стимулює розвиток гуманітарних дисциплін; 2. Підвищення патріотизму сприяє збільшенню частки молоді, яка бажає здобувати вищу освіту в Україні	1. Ревізія національної ідентичності потребує масштабних змін освітніх програм
Освіта	1. Розвиток цифрової інфраструктури для дистанційного навчання зміцнює адаптивність надання освітніх послуг системою ЗВО	1. Перехід до дистанційного формату викладання ускладнює освітній процес. 2. Вступ здобувачів вищої освіти до іноземних ЗВО призводить до зниження конкурентоспроможності вітчизняних
Соціальна рівність	Відсутній	1. Втрата чи зменшення доходів у частини населення сприяє виникненню перешкод для здобувачів вищої освіти, що навчаються за кошти фізичних осіб
Соціальний захист	1. Збільшення фінансування частини освітніх соціальних програм допомагає системі ЗВО залучати нових	1. Зменшення фінансування частини освітніх соціальних програм призводить до зростання рівня фінансової вразливості

	здобувачів освіти	здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних і педагогічних працівників системи ЗВО в цілому
Інфраструктурна та екологічна сфери	1. Впровадження енергоефективних технологій підвищує конкурентоспроможність системи ЗВО у довгостроковій перспективі	1. Пошкодження та руйнування інфраструктури та екосфери системи ЗВО створює: - фізичні перешкоди для здобувачів освіти; - погіршує якість надання освітніх послуг і якість життя здобувачів освіти і персоналу ЗВО; - підвищує витрати на утримання освітньої інфраструктури; - призводить до необхідності проведення релокації окремих ЗВО
Міжнародна допомога	1. Стимулює розвиток освітніх програм, академічну мобільність між вітчизняними та іноземними ЗВО; 2. Грантові програми й міжнародна фінансова підтримка освітньої сфери сприяють відновленню вітчизняної інфраструктури пошкодженої чи зруйнованої внаслідок повномасштабної російської агресії	1. Залежність від зовнішнього фінансування обмежує автономію системи ЗВО

Джерело: сформовано за результатами власних досліджень з урахуванням даних [10- 22, с. 2 і 25 - 30, с. 2]

Дані табл. 2 дають підстави для висновків про те, що:

- більшість аспектів суспільного життя (демографія, трудові відносини, освіта, соціальна рівність, інфраструктурна та екологічна сфери) під час соціально-гуманітарних трансформацій здійснюють негативний вплив на економічну безпеку системи ЗВО, соціальний захист – урівноважений вплив, культура та суспільні цінності та міжнародна допомога – позитивні впливи;

- аспекти суспільного життя, які справляють негативні впливи з урахуванням міри загрозливості для економічної безпеки системи ЗВО розподіляються таким чином: найбільш загрозливі за масштабами впливу демографія, інфраструктурна й екологічна сфери, а надалі соціальна рівність, найменш загрозливими є трудові відносини та освіта;

- незалежно від інтенсивності бойових дій у період повномасштабної війни є велика ймовірність посилення негативних впливів на економічну безпеку системи ЗВО тих аспектів суспільного життя, які вже його справляють та зміна їх напрямку з позитивного на негативний чи навпаки не зменшить потребу у міжнародній допомозі, яка є життєво необхідною для забезпечення існування системи ЗВО.

Зважаючи на одержані результати й враховуючі попереднє дослідження (проведене на основі порівняльного аналізу, комбінованими методами моделювання, систематизації, класифікації та прогнозуванням [31, с. 1–4], що окреслили таку категорію «інноваційна здатність» як один з найважливіших інструментів підвищення рівня економічного розвитку ЗВО й довели відсутність у сучасній науці та практиці єдиної універсальної методичної бази оцінювання «інноваційної здатності» й «інноваційного потенціалу» та у результаті дослідження підкреслили великий потенціал досліджень у цій сфері), то задля поглиблення дослідження з урахуванням існування негативного впливу соціально-гуманітарних трансформацій (за окремими аспектами) на вищу освіту України, доцільним є розроблення та реалізація комплексу заходів щодо посилення стійкості системи ЗВО та рівня її економічної безпеки (табл. 3).

Таблиця 3

Комплекс заходів для посилення стійкості системи ЗВО

Заходи	Опис
Протидія демографічним викликам	1. Розширення програм дистанційної та змішаної освіти у ЗВО. 2. Розробка та впровадження мотиваційних програм для стимулювання повернення в Україну здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних та педагогічних працівників. 3. Впровадження стипендіальних програм та пільг для здобувачів вищої освіти, що відносяться до соціально незахищених верств населення.
Підтримання кадрової стійкості	1. Розширення академічної мобільності для науково-педагогічних та педагогічних працівників, які працюють в іноземних країнах у статусі біженців з подальшим стимулюванням їх повернення в Україну.
Відновлення і розвиток освітньої	1. Залучення інвестицій для відновлення постраждалої інфраструктури ЗВО і підвищення її рівня енергонезалежності. 2. Отримання фінансової допомоги та технологічних інновацій через

інфраструктури	програми Horizon Europe, ERASMUS+, The Digital Europe Programme.
Посилення фінансової стійкості	1. Розвиток партнерства з українським та іноземними бізнес-структурами для реалізації науково-дослідних проєктів за рахунок коштів іноземних організацій та за кошти державного бюджету. 2. Розробка та впровадження на засадах розвитку державно-приватного партнерства освітніх програм з підготовки та перепідготовки ВПО та учасників бойових дій.
Розробка стратегій управління ризиками	1. Створення антикризових стратегій управління ризиками, включно зі сценарним плануванням функціонування системи ЗВО у періоди загострення безпекової ситуації та заходів мінімізації фінансових втрат

Джерело: сформовано за результатами власних досліджень з урахуванням даних [10-15, 26, с. 26 - 27, с. 9 і 30, с. 2]

Дані табл. 3 дають підстави для висновків про те, що розроблений та запропонований для реалізації на різних ієрархічних рівнях з фокусуванням на важливості розвитку міжнародного співробітництва як у сфері освіти й вищої зокрема, так і бізнесовими структурами та активізації державно-приватного партнерства усередині країни комплекс заходів сприятиме стабілізації та буде підґрунтям для забезпечення висхідного тренду економічного розвитку як держави, так і системи освіти загалом й вищої зокрема і сприятиме підвищенню рівня економічної безпеки системи ЗВО.

Висновки. У результаті проведеного дослідження окреслено комплекс заходів для забезпечення життєздатності системи ЗВО в умовах повномасштабної війни: розширення доступності дистанційної освіти, підтримку академічної мобільності науково-педагогічного, педагогічного персоналу, студентів та аспірантів, модернізацію інфраструктури, покращення системи управління та забезпечення автономії закладів вищої освіти, розвиток цифрових компетенцій та адаптацію освітніх програм до вимог сьогодення.

Сформовано та поступово доведено гіпотезу про те, що реалізація різних за природою процедур для зменшення ризиків та загроз в економічній сфері та загалом життєдіяльності суспільства, що справляє вплив на рівень економічної безпеки системи ЗВО, унаслідок таких трансформацій сприятиме досягненню загального стану рівноваги, фінансової стійкості та

стабільності соціально-економічної системи загалом й підвищенню рівня економічної безпеки системи ЗВО.

Результати дослідження підтверджують, що забезпечення економічної безпеки системи закладів вищої освіти потребує розроблення та відповідної реалізації комплексного підходу, що включає адаптаційні механізми для подолання короткострокових викликів та стратегічні заходи для забезпечення стійкості у довгостроковій перспективі. Впровадження запропонованих заходів сприятиме формуванню ефективної системи економічної безпеки ЗВО з урахуванням викликів сучасності та забезпеченню довгострокової стабільності й розвитку закладів вищої освіти, підвищенню стійкості системи вищої освіти загалом та інтеграції інноваційних рішень у процес управління цією системою в умовах повномасштабної війни та у період післявоєнного відновлення економіки України.

Перспективи подальших розвідок за проблематикою дослідження полягають у оцінюванні ефективності запропонованих заходів та розроблення удосконаленого науково-методичного підходу до забезпечення економічної безпеки системи закладів вищої освіти в умовах війни та у період післявоєнного відновлення економіки України.

Список використаних джерел

1. Гриник О. І., Сисоєва І. М. Економічна безпека України: соціальний аспект. Економіка та суспільство. 2022. № 43. С. 3. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-70>
2. Сідлецький С. І., Шандар А. М. Вища освіта в Україні в умовах воєнного стану: виклики та пріоритети. Економіка та суспільство. 2024. № 64. С. 4–6. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151>
3. Захарін С. В. Освітній заклад: функціонування, організація безпеки та стратегія розвитку в умовах воєнного стану : монографія. Київ : Пед. думка, 2024. С. 87. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743523/>

4. Савченко В. Ф., Маклюк О. В. Розвиток вищої освіти як запорука економічної безпеки держави. Економіка та суспільство. 2023. № 58. С. 6–7. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-9>

5. Латик Н., Саковець Н., Санайко А. Вища освіта України в умовах війни. Людинознавчі студії. серія: «педагогіка». 2024. № 19 (51). С. 54–55. URL: <https://pedagogy.dspu.in.ua/index.php/main/article/view/8/6>

6. Продан В. І. Освіта в умовах війни та надзвичайних ситуацій: досвід країн та перспективи для України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право. 2023. № 1 (78). С. 131. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.20>

7. Метеленко Н., Нікітенко В., Васильчук Г., Коганов Ю., Воронкова В. Цифрова трансформація освіти як тенденція розвитку освітніх реформ та процес соціальних і культурних змін. Humanities studies. 2023. № 16 (93). С. 129–130. URL: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-16-93-13>

8. Нижник В., Нижник І., Лисак В. Побудова механізму підвищення рівня фінансово-економічної безпеки закладів вищої освіти. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2022. № 4. С. 11. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-1>

9. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. Український соціологічний журнал. 2016. № 1-2. С. 27–28. URL: <https://periodicals.karazin.ua/usocjour/article/view/9561/9079>.

10. Ukraine Refugee situation. 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

11. Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics. 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics

12. Смертність в Україні утримі перевищує народжуваність у 2024 році. Опендатабот, 2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/birth-death-2024-6>.

13. Інфляційний звіт Квітень 2024 року. Київ : Нац. банк України, 2024.

С. 26. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q2.pdf?v=11.

14. КРИЛОВ Д. В. Трансформація ринку праці в умовах цифровізації національної економіки України. Economic Synergy. 2024. № 2. С. 26.

URL: <https://doi.org/10.53920/es-2024-2-2>

15. Не після свят: ринок праці пропонує понад 100 000 вакансій. Кого шукають роботодавці? Work.ua, 2024.

URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3423/>

16. Шайгородський Ю. Суспільна консолідація: виклики воєнного часу. Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методики викладання соціально-політичних дисциплін. 2023. Т. 22,

№ 34. С. 56. URL: <https://doi.org/10.31392/udu-nc.series22.2023.34.07>

17. Короткова Ю. М., Сабельнікова Т. М. Посилення ролі мови й мовної освіти в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. №. 1, Ч. 1, Т. 34 (73). С. 29–30.

URL: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/05>

18. Український національний наратив. ГО «CAT-UA: Communication Analysis Team - Ukraine», 2024. С. 4.

https://cat-ua.org/wp-content/uploads/2024/04/cat-ua_naczionalnyj-naratyv-1.pdf

19. Марчук А. Якість вищої освіти в надзвичайних умовах: освітні втрати й дисфункції цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання. Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві. 2023.

Т. 1, № 47. С. 82. URL: <https://doi.org/10.55643/ser.1.47.2023.482>

20. Галета Я. В. Теоретичні засади формування цифрової компетентності в контексті інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2024. №. 215. С. 14. URL:

<https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-12-15>

21. Внутрішньо переміщені особи. ДП «Інформ.-обчислюв. центр М-ва соц. політики України», 2025. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard->

[vpo](#)

22. Економічна стійкість під час війни. Доходи, зайнятість та соціально допомога в Україні, квітень 2024 р. С. 2.

URL: [https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/Economic%20Resilience%20in Wartime UKR.pdf](https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/Economic%20Resilience%20in%20Wartime%20UKR.pdf).

23. Звіти про роботу органів Пенсійного фонду України. Пенс. фонд України. Інформ. сторінка вібпорталу.

URL: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/>.

24. 61% нових фопів відкрили жінки цього річ. Оpendатабот, 2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/women-entrepreneurs-2024>

25. Огляд гуманітарного реагування та фінансування в Україні січень-листопад 2024 р. ОСНА Україна. <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-response-and-funding-snapshot-january-november-2024-enuk>

26. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022-2023 роки. Київ : Ін-т Екон. дослідж. та політ. консультацій Konrad Adenauer Stiftung, 2023. С. 26. URL: <http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/Соціальна%20політика%20в%20Україні.pdf>

27. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київ : Нац. ради з відновлення України від наслідків війни, 2024. С. 9. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf.

28. Збитки довкіллю під час війни. М-во зах. довкілля та природ. ресурсів України, 2024. URL: <https://mepr.gov.ua/71-mlrd-dolariv-zbytkiv-ta-180-mln-tonn-vykydiv-na-sor29-ukrayina-nazvala-masshtab-shkody-pryrodi-za-1000-dniv-vijny/>.

29. Ukraine situation UNHCR's 2025 plans and financial requirements. UNHCR The UN Refugee Agency, 2025. P. 10–11. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-unhcrs-2025-plans-and-financial-requirements>.

30. Трофін Л., Кошелюк М. Огляд програм Європейського Союзу, доступних для заявників з України : посібник. Фонд Сх. Європа, 2024. С. 2.

URL: <https://eef.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/Posibnyk-Oglyad-program-YES-dostupnyh-dlya-zayavnykiv-z-Ukrai-ny.pdf>.

31. Бреус С. В., Лишко М. В. Основні аспекти управління інноваційною здатністю закладів вищої освіти. Економіка та суспільство. 2022. № 35. С. 1–4. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-34>